

(Ön)áltatás nélkül, vagy sehogy! (Anyanyelvünk helyzetéről)

Anyanyelvünk helyzetéről szólva, elsősorban olyan szempontokat szeretnénk érinteni, melyekkel holtponton vagyunk, vagy amelyeket valamilyen okból elhallgatunk, illetve amelyeket többféleképpen értünk, látunk vagy láttatunk, s amelyeket – úgy vélem – ok nélkül tagadunk vagy kerülgetünk.

Tételesem így nézne ki néhány kérdés a fentiekből:

– Mihez viszonyítva határozhatjuk meg anyanyelvünk helyzetét?

– Mi nincs megadva az itt szükséges anyanyelvi életföltételek közül és a mai anyanyelvűségünkben?

– Mit jelent valójában a gyakran emlegetett kétnyelvűséggel szemben a kisebbségi anyanyelv-helyzet, amelynek amahhoz semmi köze nincsen?

– Mit kellene bevallanunk, megértenünk, tudomásul vennünk (áltatás és önáltatás nélkül, persze)?

– Rajtunk is múlik, főleg, ha kuruzslás nélkül végezzük.

(Magam is vallom, hogy nem minden anyanyelvi „természetgyógyász” kuruzsló – meg azt is, természetesen, hogy a legtöbb dologban mindannyian laikusok vagyunk, enyhébben szólva amatőrök, s csak azok a nagyon kevesek, akik ezt nem vallják be, csak azok a sarlatánok.)

– Végül arról szólnék, hogy van esélyünk anyanyelvünk megtartására, ha bizonyos föltételeknek eleget teszünk. Pl. ha tovább fejlesztjük és szervezzük az anyanyelvi vérkeringést elsősorban a Délvidék és az anyaország között – mégpedig százféle változatban, százezer szálon. (Egymás között ugyanis nekünk szót kellene már értenünk, de spontánul nyelvet tanulunk a „közmagyar”-ból célszerű, ahogyan ezt a létező normát Péntek János kolozsvári kollégám nevezné.)

Sokunk szerint a magyar nemzet fogalma egybeesik a magyar nyelvközösségével. Nos, ez a sajátosság egyik meghatározója lehet anyanyelv-megtartási törekvéseinknek. Egybeesik attól függetlenül, hogy nyelvközösségünk (elsősorban Trianon

óta) jelentős mértékben peremországba széttagolva és a nagyvilágba szétszórva él. De él, és csak közösség éltetheti, ugyanaz a közösség, mely létrehozta anyanyelvünket.

A modern kor lehetőségeit igénybe véve (hogya az óhajtott és remélt politikai megbékélés a Kárpát-medencében és a világban meg is valósulna), a közösség anyanyelvi vérkeringését máris addig erősíthetnénk a nemzetrészek és a közösségtörzs között, és külön pusztán a részek között is, persze, hogy utódainkban is életképes szinten tarthatnánk meg anyanyelvünket. A nyelvi egységen keresztül aztán a szellemi fejlődésben is lépést tarthatnánk az anyaországgal (sőt nem is „asztán”, hanem egyidejűleg, tehát a nyelvi egységesülés – elsősorban szintharmónia – révén). Másrészt nemzetként és anyanyelvben megerősödve (de ugyanakkor számos más ország lojális, hasznos polgárai-ként (képesekké válhatunk valódi szellemi és gazdasági hidat alkotni a magyarság és a peremországok, valamint a világ népei között. Hogyha ebben egymást nem akadályozzuk, s hogyha ebben azok bizalmát is megnyerjük, akik akadályozhatnának bennünket.

A hiányok, akadályok, bajok reális és átfogó fölismerése és egyértelmű fölfedése nélkül azonban nem számíthatunk arra, hogy a peremországok magyarsága a végeken meg tudja állítani az anyanyelvi elhalásnak és eltűnésnek a sivatagját. Ez fokozottan érvényes a világban szétszóródott magyarságra is.

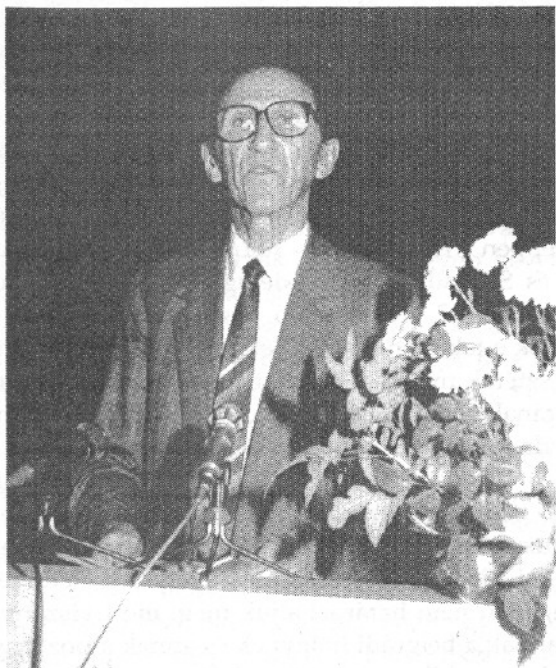
Hát hogyan is mérjük föl anyanyelvünk helyzetét, mely többféleképpen rétegeződik, horizontálisan is (Bezdántól Versceig és Szabadkától Maradékgig), de az egyén mikrokörnyezete szerint is? Nyilvánvaló hogy az író táborban szerzett benyomások e tekintetben nem lehetnek mérvadóak, vagyis ha az írók, esztéták nyelvhasználatát figyeljük. A Magyar Televízió műsorának vételi sávja a határ mentén anyanyelvünk minősége, gazdagsága és föl szabadultsága szempontjából szintén kettészeli a Vajdaságot. (A Duna Televízió műsorának vételi lehetősége nem korlátozódik ugyan ilyen sávra, de még nincsen jelentős nézettsége nálunk, tehát nyelvi hatása sem.)

Hogy mi nincsen megadva anyanyelvünk életföltételeiből, azt önmagában nem határozhatjuk meg, mert viszonyítás nélkül még annak a belgrádi hölgynek és annak a pozsonyi úrnak is igaza lehetne, akik szerint „túl sok” is az, ami biztosítja, hogy

egyenlőnek érezhessük magunkat a nem kisebbségekkel, hiszen óvodától egyetemig valóban minden kisebbségi tanulhat ugyanazon a nyelven, amelyen a többségek.

Viszonyítva azonban így kérdezhetünk: Mi az a minimum, amit anyanyelvűségben, nem kérve is, megkap a kragujevaci szerb gyerek és a kecskeméti magyar gyerek? Nos, az és annyi kellene a vajdasági magyar gyerekek is az anyanyelvű oktatásból: egy hajszálnyival sem több, noha – kisebbségi lévén – eleve többre lenne szüksége ahhoz, hogy anyanyelvi erőben lépést tarthasson a kragujevacival és a kecskemétivel.

Tájunkon is gyakran hallottunk (és hallunk) a multikulturális együttlét előnyeiről, „távlat”-áról. Úgy vélem, azt nekünk kevésbé kell bizonygatni, mint a tétel apostolainak. Csakhogy ahogyan a kétnyelvűség és a többnyelvűség valójában egészen más, mint a kisebbségi anyanyelvi helyzet, úgy a multikulturális együttlétről is (anyanyelvünk kétségbevonhatatlan kisebbségi helyzetéből ítélve) csak a következőket mondhatjuk:

Ágoston Mihály előadást tart

Kisebbségi-többségi együttlét esetén (s jól tudjuk, hogy most nem másról van szó) az erő- és jogviszonyok közege egyenlőtlen anyanyelvi életföltételeket jelent, az ellentétes helyzetű nyelvek és kultúrák megférnek ugyan egymás mellett, akár békésen is, de nem kölcsönösen érvényes, hogy meg is maradhatnak, hanem ez a békés multikulturális együttlét voltaképpen álcázott és tudatos beolvasztás, azaz hegemonizmus. Ezért számunkra nyílt kérdés csak az, hogy az egyenlőtlen erő- és jogviszonyú kisebbségi-többségi együttlét fölváltható-e egyenlőtlen erőviszonyú, de egyenlő jogviszonyú békés együttlétre. Ha igen, akkor ezt a multikulturalizmus természetgyógyászai nevezzék, ahogyan akarják! (Az erőviszonyokon ugyanis nem lehet változtatni, csak a kisebbség megszüntetésével. Azzal semmi esetre sem, hogy a nemzeti kisebbséget bolsevik szemérmességgel nem nevezzük kisebbségnek, mert helyzete nem a megnevezéséből ered, hanem fordítva.)

De most térjünk vissza az itteni anyanyelvi életföltételek témájához!

Esetünkben seregnyi a hiány, a legelemekben is. Ha nem áltatjuk magunkat, és nem bólogatunk, ha mások áltatnak bennünket.

Okkal vélénk elsőnek, azaz hogy legégetőbben hiányzik anyanyelvünk jelenléte oktatási rendszerünkben, pontosabban szólva: hogy legégetőbben hiányzik oktatási rendszerünk anyanyelvűsége. (Mert nem egy a kettő!) Kénytelen vagyok azonban ez elé tenni a nemzettudatot, amely magyar esetben nyelvtudatnak is nevezhető. Íszonyatosan hiányzik ugyanis a nemzettudat, amikor a magyar szülő a Délvidéken hagyományosan immár azt kérdezi: „Hova írassam?” Noha magában már eldöntötte. Ti. olyankor hangzik ez el – már vagy ötven éve!! –, amikor mindkét lehetőség adva van: gyakran egyazon épületben írathatja anyanyelvű vagy többségi nyelvű iskolába, ill. tagozatra a gyereket. S a nemzettudat hiánya abban van, hogy kérdezi ezt... Persze, pontosíthatunk ebben is:

A kellő nemzettudat (vagy anyanyelvtudat) nem a szülők vagy gyerekek hibájából hiányzik, de még csak nem is a magát magyar értelmiséginek vélő és nevező réteg személyes negatív példája a közvetlen ok! Hanem ez a kisebbségi anyanyelv degradálásának a következménye. Így nevel évtizedek óta az iskola

és a tankönyv, s ilyen példát mutatott az értelmiség jelentős része. (Akire – még 1997-ben is, egyesek szerint – a magyarságnak föl kellene néznie.)

Szerencsénkre azonban éppen a nemzettudat terén állott be hatalmas javulás az utóbbi 6-7 évben. Még hozzá alulról indulva (az „elit” személyes példája és engedélye nélkül). S okkal remélhetjük, hogy a nemzettudat erősödésével együtt jár az anyanyelv életképes szintű elsajátításának és megtartásának (továbbadásának) az igénye. Az már nem pusztán nemzettudat lesz, hanem anyanyelvtudat, ami azt követeli, hogy kell és jogunk van anyanyelvünkön tanulni, mégpedig már ma is, és éppen ott, ahol az lehetséges, és az oktatás minden fokán. Tehát ha helyben nem lehet, akkor nem helyben! (Ezt a szájbarágást csak azok miatt írom ide, akik ezt évtizedek óta, s egyre fanatikusabban félremagyarázzák – híven szolgálván, akár nem tudatosan is, az általános és az anyanyelvi hegemonizmus „szent misszióját”).

Remélhető, hogy máig végre köztudottá vált (nemcsak kaliforniai, új-zélandi igazi értelmiségijeink körében, hanem itthon is): a magyarság saját értelmiségre anyanyelvű közép- és felsőfokú végzettség nélkül nem számíthat. Ez ma központi kérdés, és véleményem szerint minden áttatás, amivel ezt megkerüljük, kihagyjuk vagy elodázzuk: ill. tudatos vagy nem tudatos kollaborálás, amivel félremagyarázzuk vagy tagadjuk.

1989 óta sokat javultak kapcsolataink az anyaországgal, valamint a többi nemzetrésszel. Többször is tapasztaltam annak jelét, hogy az itteni magyarság nemzettudatának realisabbá, nyíltabbá, konkrétabbá válásával megváltozott a magyarság anyanyelvészmenye is: Sokan nemcsak tapasztalni, hanem hinni is kezdik, hogy a Magyar Televízió és a Kossuth rádióban hallott magyar köznyelv nekünk is nagyobb szellemi szabadságot jelent, ha megtanuljuk, ha sajátunkká tesszük. Sőt tapasztalni és hinni kezdik többen s intenzívebben, hogy mi is képesek lennénk és lehetnénk és leszünk – ha még nem vagyunk is – anyanyelvi készségünket arra a szintre fölemelni, s általa majd bátrabban, könnyebben és egyértelműbben szólani.

Most pedig végül is címszószerűen lássunk néhányat a hiányzó föltételekből s a hiányok következményéből (hiszen anyanyelvünk helyzetéről vállaltunk ma beszélgetést)!

- Nincsen anyanyelvűség az oktatás teljes rendszerében ideértve mindenekelőtt az oktatás tananyelvét, aztán tankönyveinket (a hamis nyilatkozatok ellenére), az iskolaigazgatókat, a tanfelügyelőket, továbbá naplóvezetést, iskolaszéket, tantestületi értekezleteket stb.

- Magyar középiskolások, egyetemi hallgatók évente tömegesen adják föl anyanyelvüket, illetve magyar szülők az óvodába induló gyerekeikét.

- Évről évre kevesebb a magyar diák, és még kevesebb a magyar tagozat, kevesebb az anyanyelven tanított tantárgy és a magyar pedagógus.

- Nincsen magyar köznyelvhasználati lehetőség, átfogóan - nyilvános helyeken, szakértekezleteken, iskolai rendezvények kommunikációjában, tévé és mozi filmfőlíratában, más közéleti helyeken - kivéve Észak-Bácska egy-két anyanyelvi oázisát egy-két tekintetben.

- Nincsen anyanyelvű tanítóképzésünk, de van elképesztő közöny, sőt lapító egyetértés az illetékes magyar értelmiség részéről (pl. lásd Magyar Szó, 1997. okt. 5-e, 11. oldal).

- Nincs átfogó magyar nyelvapoló szervezet: a kétszemélyes Potemkin-egyesület kollaborálását eleve nem számíthatjuk sehova sem, ahol dolgozni kellene, amely gondoskodna arról, hogy lehetőleg minden magyar településen folyjon szervezett anyanyelv gondozás, érkezzen oda napilap, legyen könyvtár és könyvesbolt (anyanyelvű, persze), és hogy az ottaniaknak legyen folyamatos és átfogó kapcsolatuk a magyar művelődési élettel és az anyaországgal.

Az anyaország középiskolái, sajnos, csak jelentéktelen mértékben pótolhatják az anyanyelvű középiskolák itteni hiányát többek között az anyaország jelenlegi jogrendszere /de nem kevésbé hozzá - és meg nem értése/ folytán.

A leendő délvidéki magyar értelmiség zöme mindmáig nem anyanyelvén szerzi meg képezését.

- Nincs átfogó, szervezett közgondolkodás, sem gondoskodás az anyaországban végzett és végzendő fiataljaink itthoni megfelelő munkába állításáról, munkához juttatásáról, még informálásáról sem. Hanem elsősorban abszurd elvárások velük szemben, és ellenséges hangulat keltése az anyaországban tanulók és tanulás iránt.

- Nálunk szinte teljesen hiányoznak az életképes magyar szaknyelv megismerésének és fejlesztésének életfeltételei - főleg a Magyar Televízió műsorának vételi zónájától délre.

- Nincs tévénk, tévécsatornánk sem, amely anyanyelvünkön az egész itteni magyar nyelvterületnek teljes anyanyelvű műsort sugározna. /A napi műsortöredékek jók, s jó, hogy vannak - morfiuminjekciók./ Eleve nem azért nincs teljes anyanyelvű műsorunk, mert az meghaladná az itteni magyarság erejét vagy műsorigényét. A Magyar Televízió műsorát viszont az itteni magyarság jelentős része - megfelelő továbbító híján - nem nézheti, sajnos; de az, noha anyanyelvünk szempontjából óriási jelentőségű lenne, a jugoszláviai önálló tévéadó szerepét nem pótolhatná.

- A magyarság jelentős része nem olvas magyar napilapot.

Nyilvánvaló, hogy a sor, melyen anyanyelvünk életfeltételeinek hézagait neveznénk meg csak így, leltárszerűen, gyakorlatilag végtelen és megdöbbentő. Igaz, szólhatnánk arról is, ami megvan, és jól élünk vele: még inkább szólnunk kellene olyan lehetőségekről, melyeket nem használunk ki, vagy nem jól, nem is mindig hozzáértéssel használunk föl. De nagyon is véges az időkeret, melyben egy ilyen nemes rendezvény évente egyszer zsilipet nyit a fölgyülemlett, földuzzadt megbeszélendőknek, hogy a számon kérendőket ne is említsem.

Anyanyelvünk életének azok a feltételei említendőek, amelyek lehetővé tennék egyrészt a magyar köznyelv életképes elsajátítását, mégpedig térben is átfogón. /Nem nyelvről van szó ugyanis, hanem emberekről!/ Továbbá olyan feltételek, amelyek által anyanyelvünk - hogy épségét megőrizhesse - sokrétű társadalmi szerepet tölthetne be. Végül pedig elemi fontosságúak lennének azok a feltételek, eszközök és lehetőségek, amelyek által a peremmagyarság a magyar köznyelv használatában fölzárkózhatna az anyaországiak mögé, vagy még inkább mellé, ill. közé. E nélkül az egység és együttfejlődés nélkül anyanyelvünket /életképes szinten/ nem tarthatjuk meg. Avatott szakembernek nincs erkölcsi joga ezt elhallgatnia közösségünk előtt, pontosabban: közösségünk azon rétege előtt, mely ragaszkodik anyanyelve és nemzeti identitása megtartásához, ragaszkodik anyanyelvűségünkhöz.

/Szem előtt kell tehát tartanunk: anyanyelvünk életképes helyzete nem alakulhat ki a már említett három alaptényező nélkül: megfelelő elsajátítás, megfelelő használat, megfelelő fejlődés nélkül./

Napjainkban is tapasztalhatjuk, hogy mennyi gondot, félreértést és bizalmatlanságot vált ki a magyar kisebbségnek az a senkit sem sértő, de szinte semmire sem elegendő igénye, hogy településeinek nevét a saját anyanyelvén honos megnevezés-változattal használhassa, amikor anyanyelvén beszél vagy ír. /Miként azt teszik a népek világszerte/. És hogy utcáinak nevét anyanyelvén is kiírva láthassa. Pedig ezek, sőt még a helyi hivatalok többnyelvű fölratai, táblái sem oldják meg anyanyelvünk egyetlen létkérdését sem. Ezek külsőségek, még ha jelképesen talán fontosak is. /Hogy pl. ezek által is érezzük, érezhesse minden kisebbség és kisebbségi, hogy az emberi jogát képező anyanyelvének használatában a többségi hatalom hegemonizmusa egy-két közösségi jelet meghagyott, noha ahhoz egészenben is minden nemzetnek és nemzetrésznek szuverén emberi joga lenne.

A kisebbségi anyanyelvhelyzet mindaddig számaránybeli természetes társadalmi jelenség, amíg az nem torzul el kisebbsrendűséggé. /Kisebbség voltunk és kisebbségi helyzetünk tehát történelmi és földrajzi tény, s a peremmagyarságban anyanyelvünk is kisebbségi nyelv. Időnként meddő vita folyik arról, hogy minek nevezzük magunkat és helyzetünket. Az objektív történelmi és földrajzi tények azonban nem függnek a megnevezéstől: s véleményem szerint nincs miért erre időt fecsérelnünk, hiszen nem az objektív tények képezik témánkat./ A kisebbsrendűség kérdése – emberi viszonyokban, anyanyelvek helyzetében – egészen más, és egészen szubjektív kérdés, gond és föladat.

A kisebbsrendűség kialakulása /anyanyelvhelyzetben, emberi viszonyokban/ jórészt sovinizmus és hegemonizmus következménye. Áthatja nemritkán az anyanyelvtudatot, többé-kevésbé a nemzettudatot is, sőt szellemi igényeinket is. Sajnos, ilyenkor általában a kisebbség helyzete is kisebbsrendűségi helyzetté romlik.

A kisebbsrendűség sehol sem természetes, és sehol sem indokolt jelenség, noha a hiányos tájékozottság, a kétoldali bi-

zalmatlanság, az előítéletek és az elfogultság logikusan táplálják. Vele veszít mindkét fél, de általában csak a kisebbség harcol ellene, ha egyáltalán védekezni akar, mer vagy tud. – Jelen lehet a magatartásunkban, tárgyismeretünkben, pályaválasztásunkban. S akkor is ez irányít bennünket, ha nemcsak hisszük, hanem terjesztjük is, hogy a magyar helyesírás vagy a magyar nyelv rendszere, hangzása, bizonyos részrendszerei kevésbé „tökéletes”-ek, mint más nyelvekéi.

Az áltatásról, úgy gondoltam, külön is fogok szólni. A megtévesztésről, mely tévhiteken és hamis érveken alapszik. Ehhez nincs joga a hivatott értelmiségnek, de főleg az avatott szakembernek. Még ha az áltatás néha kényelmesebb lenne is.

A „hová írassam?” dilemmája nálunk kb. fél évszázados. Jelentése: szerb tagozatra vagy magyarba írassam a gyerekeket? A dilemma mindmáig nem kapta meg az igazi választ, az egyértelműt, a föloldót. Hogy ti. „ahol csak lehet, s ameddig csak lehet, anyanyelvűbe! Hogyha a gyerek anyanyelvűségének megtartása a célja.” – A válasz nem feledékenységből vagy közönyből nem vált köztudottá, sőt jelmondattá, hanem őszinteség híján. Mert a kérdezettek, a magyar kisebbségi kultúra vezetői gyakran maguk sem követték az adandó helyes választ.

Ugyanígy az elhallgatásban is lehet áltatás: amikor az hangzik el, csak az, hogy „vannak még problémák”, s apró karcolásokért ugyan nyitott kaput döngöztünk, de általában nincs napirenden – legalább egy-egy kupamérkőzés erejéig, nemhogy egy nyereménykisorsolás falusi csinnadarattáig – annak a listája, hogy nincs is anyanyelvű tagozat nemcsak a magyar középiskolás számára, hanem már az ötödikesnek sem, az óvodásnak sem – noha kilenne a tagozat létszáma, még kisebbségi kritériummal is.

A bajoknak főleg az igazi okát tesszük tabuvá, fél évszázada, legalább. Pl. a magyarság beleszólási jogának hiányát saját sorsának irányításba, oktatási rendszerünk anyanyelvűsítésébe. Ha valaki /lentről/ „elszólja magát” mégis, elsőnek ítéljük el, még hozzá jó hangosan, hogy hallhassa, akinek dolgozunk.

Mondjuk ugyan rendre, hogy „anyanyelvünkért tegyünk meg minél többet!”, sőt még azt is, hogy „mindent tegyünk meg érte” – ami voltaképpen lélektelen, üres szöveget jelenthet, Protémkin-falut. De azt sohasem hallani, hogy ne minél többet,

s főleg ne mindent, de eleget tegyünk meg ahhoz, hogy közösségként is megtarthassuk, hogy a magyar nyelv egységében fejlődhessen is. S hogy mi lenne az az „elég” amíg nem késő.

Tabu az is, hogy veszélyeztetve van az anyanyelvünk.

Pedig az elhallgatás és az elhallgattatás cinkosa a hegemonizmusnak. Jól bevált kapcsolat. Igaz, lényegében nálunk sem a magyar nyelv van veszélyben, hanem az emberek anyanyelvű készsége, és a lehetősége, hogy emezt elhárítsa.

Miként a diktatúra alatt elhallgattuk, hogy 1945 óta nem a nemzeti megmaradás útján haladtunk: s ma ezt az „aranykor”-t csak cinikus áltatással kínálhatjuk föl a jelenlegi amorf helyzet rendezésére. /De ez a föl kínálás – különböző szinteken – bizony, meg-megtörténik./

Úgy jeleztem: „Van esélyünk életképessé tenni, természetes közösségi funkciójában is használni s ezáltal is megtartani és fejleszteni anyanyelvünket – hogyha bizonyos föltételeknek eleget teszünk.” Ezeket ma nem sorolhatom föl, de néhány példa jelezheti a többinek a jellegét is. Ilyenek:

- Vállaljuk a kerekasztalt, amíg csak szükségünk van rá – nem nekünk személyesen, hanem közösségünknek!

- Ösztöndíjazással /anyaországival/ csak az anyanyelvű oktatásban támogassunk diákokat, bármelyik szinten. Amaz abszurdum lenne Magyarország részéről is, a mi számunkra is. /El-elhangzik ugyanis, ha abszurdum is/.

- Az anyanyelvi versenyek mellett anyanyelvű versenyeket is szervezzünk, lehetőleg minden tantárgyból és minden szinten! És – a színvonal érdekében is, de elsősorban anyanyelvünk egységéért – lehetőleg az anyaországiakhoz társulva.

- A versenyeknek nem a döntője a lényeges, hanem az első selejtező forduló átfogósága, komolysága, amelyen minden diák részt vehetne. A piramisrendszerű versenyeknek /ha valóban azok/ az alapjukban rejlik a cél, hogy a rendezvény szellemi hozama az egész nemzedék kultúrájában nyomot hagyjon. Hogy szociális érvényű minőségi változást remélhessünk, ne pedig csak vigasztaljunk, hogy „a részvétel a lényeges”!

- Anyanyelven diplomált fiataljainkat – míg el nem kallódnak – szervezeten és megbízhatóan tájékoztassuk munkahelyi

lehetőségről, honosítási teendőkről, hogy legyen mire hazajönniük!

- A kontrasztív anyanyelv-tanításra nemcsak a mi határon túli vagy kisebbségi iskoláinkban lenne szükség, hanem az anyaországi magyar iskolákban is, hiszen az, ha jól csináljuk, nemcsak segít elhárítani a nyelvek nem kívánt kölcsönhatását /ti többnyelvűség bizonyos értelemben mindenütt van ma már, s ez így is van jól/, hanem elő is segíti az idegen nyelvek és az anyanyelv helyes elsajátítását.

- Hogy anyanyelvünk megtartására van esélyünk, azt az is erősíti, hogy a közép-kelet-európai nyelvpolitikában egyre kirívóbban hat a türelmetlenség, egyre elriasztóbb az anyanyelvi hegemonizmus. A közeledésnek és a türelemnek ugyanis a kölcsönös érdekek fokozatos fölismerése az alapja. Csak még a beismerés késik, és egymás érdekeinek és érdemeinek az elismerése.

- Az anyaországi táboroztatásoknak óriási értékük van, illetve lehetne, hogyha a délvidékiek és más peremországbeliek „gettó”-ját teljesen fölszámolják a szervezők; azaz ha a határon túliakat /és a tengerentúliakat is/ már az elszállásolásban is tervszerűen elvegyítik az anyaországiak között. Az igazi program ugyanis ebben van: a spontán anyanyelv-tanulásban, melyet együttlétük spontán kommunikációja biztosíthat legjobban. /S éppen ezért ezt a célt eleve nem szolgálhatják a hazai diák-táborok, irodalmi táborok stb./

- Az anyanyelvi vérkeringésnek százféle formája lehetséges és szükséges, de sikere attól is függ, hogy egy-egy permanens akció átfogja-e az egész kijelölt réteget szigorú beosztással, vagy ugyanazok a személyek többször is vesznek benne részt, míg sokan egyszer sem.

- Anyanyelv-megtartási törekvéseinkben a dilettantizmus nemcsak a minőségben jelentkezhet, hanem az irányvételben is. Mindenesetre a jó szándék, a jónak vélt nyelvérzék, a nemzeti öntudat, az áldozatkészség és a föladatvállalás fontos és nemes elemek, de a szakmai hozzáértést és felelősségteljességet együttesen nem pótolhatják.

- A rendszerbomlás pedig, sajnos jelen van határontúli anyanyelvünkben, különböző mértékben - régiótól, foglalkozástól és sok egyéb körülménytől függően /munkahely, közvet-

len környezet, iskolai végzettség stb./ Azt viszont szakorvos dolga eldönteni, hogy értelmében is „megbomlott”-e az a „természetgyógyász” nyelvész, aki gúnyt űz az anyanyelvvédelemből... Aki nem segít, legalább ne ártson, ott főleg ne, ahol nem akarva is csak járatlan és idegen lehet – sugallaná az ép értelem.